

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ, ԳԵՏՈՒԹՅԱՆ,
ՄՇԱԿՈՒՅՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍՊՈՐՏԻ
ՆԵՐԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԴ
ԳԵՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԵՍՆԱԿՐՈՒԹՅՈՒՆ (ԱՆԿԱՄՈՒ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ԳԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍՏԱՐԱՆ

«ՉԱՆԳՆՉՈՒԹՅՈՒՆ»
ԳՆԱԶԱՐՄԱՆ ԵՎ ԳԵՏՆԱԿԱՆ
ԿՈՄՔԵՆԱՏ» ՓԲԸ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 2(3), 2019

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.ysu.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՅԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱԿՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱԽ
SCIENTIFIC ARTSAKH
НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 2(3), 2019

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, приемлемых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (ВАК РА).

ԱԵԳՄՍ – UYSSA – ОМУСА
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2019

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Նվիրվում է Երևանի պետական համալսարանի
հիմնադրման 100-ամյակին**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՄԻՍՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեմինա ՍԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ

Անդամներ՝

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Վահրամ ԲԱՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Խաչիկ ԳԱԼՍՏՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Կոստրոմա, ՌԴ)
Գևորգ ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Արման ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Մարել ԺԵՅՄՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Օլշտին, Լեհաստան)
Վալենտինա ԼԱՊԱՆԿՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Մոսկվա, ՌԴ)
Օտտո ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆԴՏ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Համբուրգ, Գերմանիա)
Ռուզաննա ՀԱՎՈՐՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ
Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Մուշեղ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Գագիկ ԴԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ ՍԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Էդիկ ՄԻՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ
Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (Դոնի Ռոստով, ՌԴ)
Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 2(3), 2019, Երևան, ԱԵԳՄՄ հրատ., 2019, 472 էջ:

«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2019թ. 2-րդ համարում տեղ են գտել հասարակական գիտությունների արդի հիմնախնդիրների վերաբերյալ Հայաստանի Հանրապետությունը, Արցախի Հանրապետությունը, Գերմանիան, Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը, Լեհաստանը, Հարավային Օսեթիան, Ռուսաստանի Դաշնությունը և Ուկրաինան ներկայացնող մոտ հինգ տասնյակ անվանի ու երիտասարդ գիտնականների աշխատանքները:

Գիտական պարբերականում զետեղված են նաև Արցախի երիտասարդ գիտնականների և մասնագետների միավորման ու Երևանի պետական համալսարանի կողմից 2019թ. սեպտեմբերի 12-15-ը Ստեփանակերտում համատեղ կազմակերպված «Հայոց պետականության անցյալը, ներկան ու ապագան» միջազգային երիտասարդական 4-րդ գիտաժողովի լավագույն գիտական հոդվածները:

*Dedicated to the 100th Anniversary
of Yerevan State University*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member, Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor

Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor

David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor

Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor

Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor

Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Associate Professor

Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor

Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)

Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor

Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Moushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor

Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor

Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)

Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)

Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor

Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor

Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor

Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor

Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)

Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Associate Professor

Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 2(3), 2019, Yerevan, UYSSA publ., 2019, 472 pages.

The second issue of «Scientific Artsakh» journal 2019 comprises the scientific works of approximately 50 prominent and young scientists from Armenia, Artsakh, Germany, Islamic Republic of Iran, Poland, South Ossetia, Russia and Ukraine on the topical issues of social sciences.

The publication also contains the best scientific articles of the 4th international youth scientific conference «The past, present and future of the Armenian statehood», jointly organized by the Union of Young Scientists and Specialists of Artsakh and Yerevan State University on September 12-15, 2019 in Stepanakert

Издаётся решением учёного совета Ереванского государственного университета

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Посвящается 100-летию основания
Ереванского государственного университета*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор

Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор

Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент

Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор

Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент

Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор

Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)

Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, доцент

Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)

Джультетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор

Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор

Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, доцент

Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)

Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор

Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор

Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор

Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)

Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)

Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор

Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор

Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент

Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор

Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор

Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 2(3), 2019, Ереван, Изд. ОМУСА, 2019, 472 страниц.

В втором номере 2019 г. журнала «Научный Арцах» нашли место научные работы выдающихся и молодых ученых из Армении, Арцаха, Германии, Исламской Республики Иран, Польши, Южной Осетии, России и Украины, исследующие актуальные вопросы общественных наук.

В издании размещены также лучшие научные статьи 4-ой международной молодежной научной конференции «Прошлое, настоящее и будущее Армянской государственности», совместно организованной Объединением молодых учёных и специалистов Арцаха и Ереванским государственным университетом 12-15 сентября 2019 года в Степанакерте.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԵՎ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱՔԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ-ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ԻՐԱՎԱԶՈՓՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ*

ՄԱՐԻԱՄ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

*Արցախի պետական համալսարանի ասպիրանտ, ԱԵԳՄՄ անդամ,
բ.Ստեփանակերտ, Արցախի Հանրապետություն (ԼՂՀ)
mariamgrigoryan93@yandex.ru*

Գաղտնիք չէ, որ միջազգային հանրային իրավունքում բավական քիչ թիվ են կազմում ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայքարների ուսումնասիրման վերաբերյալ գիտական աշխատությունները: Հոդվածի նպատակն է հետապոտել Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բնակչության ազգային-ազատագրական պայքարի՝ միջազգային հանրային իրավունքին համապատասխանելու հարցը: Այդ նպատակով ուսումնասիրվել են համապատասխան միջազգային իրավական ակտեր և բազմապիսի տեսական գրականություն: Մասնավորապես, հոդվածում խորը և բազմակողմանիորեն վերլուծվել են միջազգային իրավական փաստաթղթեր և ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի բանաձեռ, ինչպես նաև պատմական իրողություններ ու հեղինակավոր գիտնականների աշխատություններ:

Հետապոտության իրականացման ընթացքում հեղինակի կողմից կիրառվել են ինչպես համագիտական (անալիզ, պատմականության սկզբունք), այնպես էլ հատուկ (համեմատական-իրավական) մեթոդներ:

Հետապոտության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացությանը, որ Լեռնային Ղարաբաղը Խորհրդային Ադրբեջանի կազմից դուրս է եկել միջազգային իրավունքի բոլոր նորմերին համապատասխան, հետևաբար Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բնակչության ազգային-ազատագրական պայքարը լրիվությամբ համահունչ է միջազգային հանրային իրավունքին:

Հիմնաբառեր՝ ազգային-ազատագրական պայքար, Լեռնային Ղարաբաղ, բնակչություն, ինքնորոշում, միջազգային հանրային իրավունք:

Արցախյան ազգային-ազատագրական պայքարը Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի հայ ազգաբնակչությունն իրականացրել է ԽՍՀՄ-ի փլուզմանը նախորդած՝ ինքնորաշման վերաբերյալ ԽՍՀՄ համապատասխան օրենսդրության ընձեռած հնարավորության հիման վրա՝ հենվելով միջազգային իրավունքի *jus cogens* սկզբունքների վրա: Գաղտնիք չէ, որ ԼՂՀ-ի բնակչության նախաձեռնությամբ սկսված հասարակական շարժման գլխավոր նպատակն էր ինքնավար մարզի դուրս բերումն Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի կազմից և միացումը Հայկական ԽՍՀ-ին (1980-ականների վերջից մինչև 1990-ականների սկիզբը):

Ըստ միջազգային իրավունքի՝ գիտության կողմից ձևավորված տեսության՝ ազգային-ազատագրական շարժումները ժողովուրդների ինքնաբուխ կամ կազմակերպված, խաղաղ կամ զինված, զանգվածային, տեղական պայքարի բոլոր ձևերի համադրությունն են գաղութատիրության և ոչ գաղութատիրության դեմ, որը նպատակ ունի ազատվել օտար տիրապետությունից, վերացնել ազգային ճնշումներն՝ ինքնիշխան պետություն ստեղծելու և ամրապնդելու նպատակով:

---

* Հոդվածը ներկայացվել է 29.09.2019թ., գրախոսվել՝ 30.10.2019թ., տպագրության ընդունվել՝ 12.12.2019թ.:

Ազգային-ազատագրական շարժման կվինտեսենցիան ցանկացած ազգի կամ ժողովրդի՝ միջազգայնորեն ճանաչված պայթարի իրավունքն է՝ ինքնուրույն տնօրինելու իր կյանքն ու ճակատագիրը:

Կարծում ենք, սույն հիմնախնդրի ուսումնասիրության համար անհրաժեշտ է բացահայտել, թե ազգային-ազատագրական շարժումների համատեքստում «ժողովուրդ» հասկացությունն ինչպես է մեկնաբանվում:

Չարկ է ընդգծել, որ թե՛ միջազգային իրավունքի գիտության և թե՛ միջազգային կոնվենցիոն գործիքակազմում բացահայտված չէ «ժողովուրդ» ձևակերպման միջազգային իրավական բովանդակությունը: Չկա նաև օբյեկտիվ ու բացարձակ չափանիշներ մարդկանց խումբը որպես ժողովուրդ որակելու համար: Բացի զբաղեցրած տարածքի առկայության չափանիշից, չափանիշ են նաև ընդհանուր լեզուն, մշակութային միասնությունը և էթնիկական կապերը:

Աշխարհաբաղաբական տեսակետից տարածքը կարող է միասնական չլինել և ներառել տարբեր լեզվական, մշակութային ու էթնիկ առանձնահատկություններ ունեցող ժողովուրդների խմբեր: Կարևոր գործոն է մեկ ժողովուրդ լինելու ընդհանուր զգացողությունը և, որպես առանձին ժողովուրդ, միասին բնակվելու քաղաքական կամքը: Նման զգացողությունն ու կամքն արդյունք են վերը թվարկված մեկ կամ ավելի չափանիշների, որոնք հիմնականում ամրապնդված են լինում ընդհանուր պատմությամբ: Դա նշանակում է, որ տվյալ ժողովրդին պատկանող մարդկանց միջև կա կապ, որը միավորում է նրանց, և կա ինչ-որ բան, որով նրանք տարբերվում են մյուս ժողովուրդներից, այսինքն՝ առկա է և՛ ընդհանուր բաղադրիչ, և՛ տարբերիչ բաղադրիչ⁴⁹³:

Միջազգային իրավական փաստաթղթերն, առանց անդրադառնալու «ժողովուրդ» հասկացության բովանդակության մեկնաբանմանը, ընդամենն ամրագրում են այն իրավունքները, որոնցով օժտված են բոլոր ժողովուրդներն անխտիր: Ըստ միջազգային իրավունքի՝ պատմական հայրենիքի տարածքում ապրող ժողովուրդն, իր իրավունքների խախտումների, իր վրա իրականացվող ճնշումների ու բռնությունների դեպքում իրավունք ունի առանց հաշվի առնելու մետրոպոլիայի կարծիքը, խաղաղ կամ ոչ խաղաղ միջոցներով պայթարել իր ինքնորոշման իրավունքի իրացման համար:

Լիբերալ-բուրժուական, իրավական տեսանկյունից հեղափոխության դիմելու հնարավորությունը ճանաչված էր դեռևս վաղուց, չնայած միջազգային իրավունքի ներկայիս համատեքստում դրա մասին ավելի ու ավելի շատ է խոսվում:

Ազգերի ու ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքը ծագել է ազգային-ազատագրական շարժումների ազդեցության ներքո: Դրան նախորդում էր ազգության սկզբունքը, որը հռչակվել էր XVIII դարում՝ բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունների դարաշրջանում⁴⁹⁴:

Ժողովրդի ինքնորոշման իրավունքի իմաստը նախ և առաջ կապված էր ժողովրդի ձգտման հետ՝ ձեռք բերելու ազատություն ու անկախություն, ինչպես նաև ազգային-պետական ինքնիշխանություն:

Ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքը, որպես *jus cogens* նորմ, առաջին անգամ ամրագրվեց ՄԱԿ-ի կանոնադրության մեջ: Այնուհետև այն բազմիցս հաստատվել է այլ միջազգային իրավական փաստաթղթերում, որոնցից են՝ 1966թ. Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին և Տնտեսական, սոցիալական

⁴⁹³ **Zimmermann B.** with the collaboration of Jean Pictet, Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949 //International Committee of the Red Cross, Martinus Nijhoff Publishers, Geneva 1987, էջ 52.

⁴⁹⁴ **Международное публичное право:** учеб./ Л.П.Ануфриева, К.А. Бекашев, Е.Г.Моисеев, В.В.Устинов и др.; отв. Ред.К.А.Бекашев.- 5-е изд., перераб. И доп.- М.: Проспект, 2010. էջ 136:

և մշակութային իրավունքների մասին դաշնագրերը, 1960թ. Գաղութային երկրներին ու ժողովուրդներին անկախություն շնորհելու մասին հռչակագիրը, 1970թ. Պետությունների միջև բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին հռչակագիրը, 1975թ. Համաեվրոպական խորհրդակցության եզրափակիչ ակտը և այլ փաստաթղթեր:

Ըստ ժամանակակից միջազգային իրավունքի՝ ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքը բովանդակում է հետևյալ տարրերը.

- Բոլոր ժողովուրդներն ունեն ինքնորոշման իրավունք, որի ուժով նրանք ազատորեն սահմանում են իրենց քաղաքական կարգավիճակը և ազատորեն ապահովում իրենց տնտեսական, սոցիալական ու մշակութային զարգացումը:

- Բոլոր ժողովուրդներն իրենց նպատակներին հասնելու համար կարող են ազատորեն տնօրինել իրենց բնական հարստություններն ու ռեսուրսները՝ առանց խոչնդոտելու փոխաշահավետության սկզբունքի վրա հիմնված միջազգային տնտեսական համագործակցությունից բխող որևէ պարտավորության և միջազգային իրավունքին: Ոչ մի ժողովուրդ ոչ մի դեպքում չի կարող զրկվել գոյության սեփական միջոցներից:

- Ինքնիշխան ու անկախ պետության ստեղծումը, այլ անկախ պետության ազատորեն միանալը կամ միավորվելը կամ նրա կազմում ցանկացած քաղաքական կարգավիճակի սահմանումը, որն ազատորեն որոշվում է ժողովրդի կողմից, վերջինիս կողմից իրենց ինքնորոշման իրավունքի իրագործման միջոցներ են: Ինչպես տեսնում ենք, այստեղ որևէ կերպ չի նշվում, որ կոնկրետ տարածքում բնակվող ժողովրդին պատկանող ինքնորոշման իրավունքը սահմանափակվում է այդ պետության տարածքային ամբողջականության պահպանմամբ:

- Համաձայն միջազգային իրավունքի՝ բոլոր պետությունները պարտավոր են ձեռնպահ մնալ ժողովուրդների ինքնորոշման, ազատության ու անկախության իրենց իրավունքից զրկող ցանկացած բռնի գործողություններից: Ժողովուրդները նման բռնության դեմ իրենց պայքարի ու դիմադրության ընթացքում իրավունք ունեն դիմելու ՄԱԿ-ի կանոնադրության նպատակներին ու սկզբունքներին համապատասխան աջակցություն ստանալու համար⁴⁹⁵:

Անդրադառնալով ինքնորոշման իրավունքի իրականացմանը՝ հարկ է նշել, որ դա *inter alia* ենթադրում է պետության ներսում այնպիսի մի գործընթաց, որի արդյունքում հաստատվում է նոր կառավարական կազմ կամ տապալվում է գործող կառավարությունը: Այդպիսի փոփոխությունը կարող է կատարվել դանդաղ կամ արագ, խաղաղ կամ բռնության ճանապարհով: Անդրադառնալով այս հիմնախնդրին՝ Աբրահամ Լինքոլնը նշում էր, որ իշխանությունը բխում է Միացյալ Նահանգների ժողովրդից և օժտված լինելով նման լիազորությամբ՝ ժողովուրդն ունի հեղափոխության իրավունք՝ տապալելու ցանկացած իշխանական կառույց, որը հաշվի չի առնում ժողովրդի կարիքներն ու կամքը: Ի դեպ, այդ իրավունքն իր ամրագրումն էր գտել դեռևս ԱՄՆ-ի Անկախության (1776) և Չենթի դիմելու պատճառների և անհրաժեշտության մասին հռչակագրերում (1775): Միացյալ Նահանգների որոշ Նահանգների Սահմանադրություններում նույնպես ճանաչվում է ժողովուրդի իրավունքը սեփական հայեցողության «բարեփոխելու, փոփոխելու կամ տապալելու կառավարությունը»⁴⁹⁶:

Ինչպես արդեն նշեցինք, ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքի վերաբերյալ վերոնշյալ միջազգային իրավական կոնցեպտի հիմքում ընկած է *jus cogens*

⁴⁹⁵ **Международное право:** Учебник для вузов//Отб.ред. Г.М.Мелков.- М.:РиОР, 2009, էջ 90-91.

⁴⁹⁶ **Olalia Edre U.,** The status in international law of national liberation movements and their use of armes force//Published by: International Association of People's Lawyers, էջ 4.

համընդհանուր ու համապարտադիր սկզբունքը: Մինչդեռ Ադրբեջանը, որը, որպես ՄԱԿ-ի անդամ, պարտավոր է հարգել ու խստորեն ղեկավարվել հրամայական բնույթի այս սկզբունքով, վարում է ճիշտ հակառակ քաղաքականություն:

Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման իրավաչափ իրավունքի իրականացմանն Ադրբեջանը հակադրեց զինված դիմակայություն: Ադրբեջանի վարած ռազմական ճնշում կիրառելու գործելաոճը Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդին իրավունք տվեց սկզբում խաղաղ, այնուհետև ռազմական միջոցներով իրականացնելու իր ինքնորոշման իրավունքը, այդ թվում դուրս գալու տվյալ միութենական հանրապետության կազմից:

Հարկ է հիշեցնել, որ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման իրավունքի խնդիրը, այդ թվում Հայաստանին վերամիացնելու փորձերն արվեցին դեռևս 1930-ական թթ.-ին, 1945, 1965, 1967, 1977թթ.-ին, բայց դրանք դաժանորեն ճնշվեցին: 1985թ.-ին Մ.Գորբուչովի իշխանության գալով՝ Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը կրկին բարձրաձայնեց իրեն հուզող հարցը: Ինչպես գիտենք, ժողովրդի պահանջի լուծումը կասեցնելու համար Ադրբեջանը դիմեց տարաբնույթ անմարդկային քայլերի⁴⁹⁷: Մինչդեռ Արցախի ժողովուրդը ամեն ինչ անում էր, որ ի սկզբանե իր պայքարն իրականացվի հորհրդային Միության օրենքների և միջազգային իրավունքի պահանջներին համահունչ:

Ինչպես գիտենք, Ղարաբաղյան շարժումը սկսվեց 1988թ.-ի փետրվարի 20-ին, երբ ժողովրդական դեպուտատների Լեռնային Ղարաբաղի մարզային խորհրդի 20-րդ նստաշրջանում որոշվեց ԼՂԻՄ-ը Ադրբեջանի կազմից դուրս բերելու և Հայաստանին միացնելու միջնորդությամբ հանդես գալ Ադրբեջանի ու Հայաստանի ԽՍՀ-ների Գերագույն խորհուրդների առջև: Ի պատասխան այդ բացարձակապես խաղաղ բնույթի գործողությամբ՝ Ադրբեջանում սկսվեցին հայերի զանգվածային կոտորածները: Առաջին զոհերը դարձան Սումգայիթի հայ բնակիչները:

Ստեղծված իրավիճակում Արցախի ժողովրդի անվտանգության երաշխավորման գլխավոր նախադրյալը Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզը Ադրբեջանի ԽՍՀ կազմից դուրս գալու մասին հայտարարության ընդունումն էր (1988թ. հուլիսի 11):

1988թ.-ի վերջին Ադրբեջանով մեկ կազմակերպվեց հայկական կոտորածների մի ամբողջ ալիք, որն առավել մեծ չափեր ստացավ Բաքվում, Կիրովաբադում (Գյանջա), Շամախիում, Շամխորում, Մինգեչաուրում, Նախիջևանի ԻԽՍՀ-ում: Բռնի տեղահանման ենթարկվեցին Ադրբեջանի տասնյակ հայկական բնակատեղիներ, այդ թվում և հյուսիսային Լեռնային Ղարաբաղի (որը ԼՂԻՄ կազմավորման ժամանակ չէր ընդգրկվել նրա կազմում Խանլարի, Դաշբեսանի, Շամխորի և Գեդաբեկի շրջաններ) հայկական բնակավայրերը, Կիրովաբադի 40 հազարանոց հայ բնակչությունը: Այդ դեպքերից հետո 1990թ.-ի դրությամբ բացի ԼՂԻՄ-ից, Շահումյանի շրջանից և Խանլարի շրջանի գյուղերից Ադրբեջանում մնաց հայ բնակչության ընդամենն աննշան մի մասը, հիմնականում Բաքվում՝ մոտ 50 հազար (1988թ. Բաքվում ապրում էին 300 հազար հայեր): 1989թ.-ի սկզբին Ադրբեջանը շրջափակեց ԼՂԻՄ-ն ու Հայաստանը, ինչը ծանր հետևանքներ ունեցավ, քանի որ ԼՂ-ն այդ ժամանակ անկլավ էր, իսկ Հայաստանն Բեռնի 75%-ը գալիս էր Ադրբեջանի տարածքով⁴⁹⁸:

Բնականաբար, ստեղծված իրավիճակում, երբ Ադրբեջանը սկսեց բիրտ ռազմական ուժի գործադրմամբ արգելափակել Արցախի ժողովրդի ինքնորոշման

⁴⁹⁷ 1987թ. Ոստիկանության 200 մարդուց կազմված զինված ջոկատի միջոցով հայաթափ արվեց Գետաշենը: Ադրբեջանի նման գործելակերպը ցույց էր տալիս, որ վտանգված է Լեռնային Ղարաբաղի բնակչության կյանքի իրավունքը և անվտանգությունը:

⁴⁹⁸ **Բաբայան Դ.**, Ղարաբաղյան հակամարտություն. պատմական, իրավական և այլ ասպեկտներ // «21-րդ Դար», թիվ 1(7), 2005թ. էջ 27:

իրավունքի իրականացումը, Արցախի ժողովրդն իրավունք ձեռք բերեց իր ինքնորոշման իրավունքի պայթարի խաղաղ միջոցները փոխակերպել զինված ու հեղափոխական միջոցներով: Նման որոշման իրավաչափությունն, ի թիվս այլնի, հիմնավորվում է մասնավորապես Գաղութային երկրներին և ժողովուրդներին անկախություն շնորհելու մասին հռչակագրի 4-րդ կետով, համաձայն որի՝ ցանկացած բնույթի ռազմական գործողություն կամ ռեպրեսիվ միջոց, որոնք ուղղված են կախյալ ժողովուրդների դեմ, պետք է դադարեցվեն, որպեսզի նրանց հնարավորություն ընձեռնվի խաղաղության և ազատության պայմաններում իրականացնելու լիարժեք անկախության իրենց իրավունքը, իսկ նրանց ազգային տարածքների ամբողջականությունը պետք է հարգվի⁴⁹⁹:

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բնակչության ինքնորոշման համար պայթարի միջազգայնացումն սկսվեց 1988թ.-ի հուլիսին Եվրոպական խորհրդարանի ընդունած բանաձևով: Այն կոչվում էր «խորհրդային Հայաստանում ստեղծված իրավիճակի մասին»: Դրանում ասվում էր. «Հաշվի առնելով Լեռնային Ղարաբաղի պատմական կարգավիճակը՝ որպես Հայաստանի բաղկացուցիչ մաս, որի բնակչության 80%-ը կազմում են հայերը և որն Ադրբեջանին միացվել է բռնի կերպով՝ դատապարտելով հայերի զանգվածային ջարդերն Ադրբեջանում, սատարում է ԼՂԻՄ-ի հայերի վերամիավորումը ՀԽՍՀ-ի հետ և կոչ անում ԽՍՀՄ Գերագույն խորհրդին՝ ուսումնասիրելու Լեռնային Ղարաբաղի մասին հայ պատվիրակների կատարած փոխզիջումային առաջարկները՝ ԼՂԻՄ-ը ժամանակավորապես Ռուսաստանի Դաշնությանը միացնելու կամ ժամանակավորապես «նախագահական մարզային կառավարման իշխանության ներքո դնելու մասին»⁵⁰⁰:

Իր արժանապատվությունը դաժան, անարդար ու կործանարար գործողություններից պաշտպանելու Արցախի ժողովրդի իրավունքն անմիջապես բխում է 1948թ.-ի Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրից, որի նախաբանում նշվում է. «...որպես մարդկության վեհ նպատակ հռչակված է այնպիսի աշխարհի ստեղծումն, ուր մարդիկ կվայելեն խոսքի և համոզմունքի ազատություն և զերծ կլինեն վախից ու կարիքից, քանզի որպեսզի մարդը հարկադրված չլինի դիմելու ապստամբության ընդդեմ բռնակալության ու ճնշման՝ որպես վերջնական միջոցի, կարևոր է իրավական պետության կողմից մարդու իրավունքների պաշտպանությունը»: Ինչպես իրավացիորեն նշվում է իրավաբանական գրականությունում, հռչակագիրը փաստորեն սատարում է հեղափոխության կամ ապստամբության իրավունքը, ինչն արտացոլում է այդ իրավունքի ավելի լայն ճանաչումը՝ սկսած Ամերիկայի անկախության հռչակագրի ընդունումից:

Ինքնորոշման իրավունքի կարևոր բաղադրիչը հանդիսացող հեղափոխության իրավունքն այնքան լայն է ճանաչված, որ որոշ հեղինակներ նույնիսկ կարծում են, որ «բռնակալության դեմ ապստամբելու մարդկանց իրավունքը միջազգային իրավունքի ընդունված սկզբունք է հանդիսանում» և բռնակալության ու բռնությունների դեմ ապստամբության իրավունքը հանդիսանում է միջազգայնորեն ճանաչված իրավունք⁵⁰¹:

Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի ազգային-ազատագրական պայթարի իրավաչափությունը միջազգային հանրային իրավունքի Նորմերով հիմնավորելու համար նպատակահարմար է ստորև ներկայացնել համապատասխան միջազգային իրավական փաստաթղթերի վերլուծությունը:

⁴⁹⁹ https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml.

⁵⁰⁰ Ավագյան Շ., Լեռնային Ղարաբաղ. իրավական ասպեկտներ: Երևան, Տիգրան Մեծ, 2006, էջ 13

⁵⁰¹ Olalia Edre U., The status in international law of national liberation movements and their use of armes force//Published by: International Association of People's Lawyers, էջ 6.

Դեռևս մինչև Պետությունների միջև բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին 1970 թվականի հռչակագրի ընդունումը, ՄԱԿ-ի մարմինների կողմից տարբեր դեպքերի կապակցությամբ հաստատվել են ազգային-ազատագրական պայքարների օրինականությունը: Այսպես՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 2649 (XXV) (1970) բանաձևի համաձայն՝ հաստատվում է գաղութային կամ օտարերկրյա իշխանության տակ գտնվող ժողովուրդների պայքարի իրավասությունը, քանի որ նրանք ունեն ինքնորոշման իրավունք և այդ իրավունքը վերականգնելու իրավասություն՝ ունեցած միջոցների կիրառմամբ⁵⁰²:

1970 թվականի Պետությունների միջև բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցության վերաբերյալ միջազգային իրավունքի սկզբունքների մասին հռչակագրի վրա հիմնված մեկ այլ կարևոր ձեռքբերում է այն փաստի հաստատումը, ըստ որի՝ ազատագրական շարժումների ակտորները միջազգային իրավունքով իրավասու են դատարան դիմելու և ազգային ազատագրական շարժումները միջազգային բնույթի զինված հակամարտություն են:

1970-ի Հռչակագրով այն շարժումները, որոնք ներկայացնում են ինքնորոշման իրավունքից զրկելու գործողության դեմ ժողովուրդների ընդդիմությունը, պայքարը, իրավունք ունեն աջակցություն փնտրելու և ստանալու դրսից: Ավելին՝ չի համարվում, որ ազատագրական շարժմանն աջակցող երրորդ կողմը խախտել է այլ երկրների ներքին գործերին չմիջամտելու պարտավորությունը, քանի որ նման միջամտությունն ամբողջովին համապատասխանում է ՄԱԿ-ի կանոնադրության նպատակներին ու սկզբունքներին: Հռչակագրի համաձայն՝ պետության ներքին գործերին միջամտելու արգելքը և ինքնորոշումը միջազգային իրավունքի ամրագրված սկզբունքներ են այնպես, որ այդ սկզբունքներից մեկի կիրառումը չի կարող դիտվել որպես դրան համահավասար այլ սկզբունքի խախտում: Այսպիսով՝ ինքնորոշման դեպքում գործում է «բացառիկ» արտոնություն:

1970 թվականի Հռչակագրով նախատեսվում է, որ նման շարժումը, որպես միջազգային սուբյեկտ, իրավասու է ուղղակիորեն հարաբերություններ հաստատելու արտաքին պետությունների հետ⁵⁰³:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի՝ ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքի համընդհանուր իրականացման կարևորության ու մարդասիրական իրավունքի երաշխավորման և արդյունավետ դիտարկման նպատակով գաղութային երկրներին ու ժողովուրդներին անհապաղ անկախություն շնորհելու վերաբերյալ (1970) 2649 (XXV) որոշմամբ հաստատվում է գաղութային և օտարերկրյա իշխանության տակ գտնվող ժողովուրդների պայքարի օրինականությունը որպես պայքար՝ ուղղված ինքնորոշման իրավունքի վերականգնմանը՝ բոլոր հնարավոր միջոցների կիրառմամբ⁵⁰⁴:

Այդ որոշումն ընդունելուց հետո յուրաքանչյուր տարի ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի կողմից ընդունվում էր միևնույն վերնագրով բանաձև, որը հաստատում էր ինքնորոշման իրավունքը: 1971 թվականի դեկտեմբերի 6-ի 2787 (XXVI) բանաձևով Գլխավոր ասամբլեան «հաստատում է ինքնորոշման համար ժողովուրդների պայքարի օրինականությունը»: 1973 թվականի նոյեմբերի 30-ի 3070 (XXVIII) բանաձևով Գլխավոր ասամբլեան վճռականորեն հաստատում է ինքնորոշման հասնելու համար «ցանկացած միջոցների կիրառումը, այդ թվում՝ զինված պայքարը»: 2787 (XXVI) (1971) որոշման մեջ ասվում է.

⁵⁰² **Abi-Saab G.**, Wars of National Liberation in the Geneva Conventions and protocols// Recueil des cours / Académie de droit international. - Dordrecht [etc.]. - Vol. 165(1979), էջ 371-372.

⁵⁰³ **Olalia Edre U.**, The status in international law of national liberation movements and their use of armes force//Published by: International Association of People's Lawyers, էջ 11.

⁵⁰⁴ <https://undocs.org/ru/A/RES/2649%28XXV%29>.

1. Հաստատվում է ժողովուրդների ինքնորոշման համար և գաղութային և օտարերկրյա իշխանությունից ազատվելու պայթարի օրինականությունը՝ Միավորված ազգերի կազմակերպության կանոնադրությամբ սահմանված բոլոր հնարավոր միջոցների կիրառմամբ:

2. Հաստատվում է գաղութային ու օտարերկրյա տիրապետության դեմ իր ժողովրդի ինքնորոշման համար պայթարելու մարդու անկապտելի իրավունքը⁵⁰⁵:

Նմանապես, գաղութային և օտարերկրյա իշխանության և ռասիստական ռեժիմների դեմ պայթարող կոմբատանտների իրավական կարգավիճակի հիմնական սկզբունքների մասին ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 3103 (XXVIII) (դեկտեմբերի 2, 1973) բանաձևի մեջ հայտարարվում է. «Չինված հակամարտությունները, որոնց մեջ ներգրավված ժողովուրդները պայթարում են գաղութային և օտարերկրյա տիրապետության և ռասիստական ռեժիմների դեմ, 1949 թվականի ժնևյան կոնվենիցիաների համաձայն՝ համարվում են միջազգային զինված հակամարտություններ և ունեն նույն իրավական կարգավիճակը, ինչը 1949 թվականի ժնևյան կոնվենցիաներով սահմանված է գաղութային և օտարերկրյա իշխանության և ռասիստական ռեժիմների դեմ պայթարի մեջ ընդգրկված անձանց համար»: Ինչպես նշվում է վերը հիշատակված 3103 բանաձևի նախաբանում՝ «Գաղութացումը իր բոլոր ձևերով և դրսևորումներով հանդիսանում է հանցագործություն և բոլոր գաղութացված ժողովուրդներն օժտված են գաղութային ուժերի և օտարերկրյա իշխանությունների դեմ ցանկացած միջոցներով պայթարելու անկապտելի իրավունքով՝ որպես իրենց ինքնորոշման իրավունքի իրագործում...⁵⁰⁶»:

Գլխավոր ասամբլեան սահմանելու ճանաչել է զինված հակամարտությունների իրավական բնութագիրը՝ սահմանելով դրանք որպես ազգային-ազատագրական շարժումներ, ներառյալ Հարավային Աֆրիկայի, Չիմբաբվեի, Նամիբիայի, Անգոլայի, Մոզամբիկի, Գվինեա Բիսաուի ու Պաղեստինի ժողովուրդների պայթարը (բանաձև 2787, XXVI, 1971): Որոշ ազատագրական շարժումներ ստացել են դիտորդի կարգավիճակ ՄԱԿ-ի տարբեր մարմինների ու տարածաշրջանային կազմակերպությունների կողմից: Շատ պետություններ, ճանաչելով ազատագրական շարժումները, թույլատրել են պաշտոնական ներկայացուցչություն ունենալ իրենց տարածքում՝ նրանց տրամադրելով բարոյական ու նյութական աջակցություն: Ի դեպ, Ասիայի ու Աֆրիկայի ժողովուրդների համերաշխության համաժողովը կոչ էր արել, որ Ասիայի ու Աֆրիկայի ժողովուրդները լիակատար օգնություն ցուցաբերեն նրանց, ովքեր պայթարում են իրենց ազատության ու անկախության համար, ցուցաբերել հնարավոր նյութական օգնություն այն ժողովուրդներին, որոնք պայթարում են երկրազնդի ամենատարբեր հատվածներում, քանի դեռ նրանք չեն իրականացրել իրենց ազատության ու անկախության անօտարելի իրավունքը⁵⁰⁷:

Ինչպես վկայում է Լեռնային Ղարաբաղի օրինակը, միշտ չէ, որ ժողովուրդների ազգային-ազատագրական պայթարն իրականացվում է դյուրին ճանապարհով: Որպես կանոն, նախկին գաղութային պետությունները բոլոր անթույլատրելի միջոցներով փորձում են խոչընդոտել այդ իրավունքի իրականացմանը: Այդ հանգամանքից անհանգստացած՝ ՄԱԿ-ն, իր ընդունած Արտակարգ իրավիճակներում և զինված ընդհարումների ժամանակ կանանց ու երեխաներին պաշտպանելու մասին հռչակագրի 1974 թվականի դեկտեմբերի 14-ի 3318 (XXIX) բանաձևում նշում է. «Խորը մտահոգություն ենք հայտնում այն փաստի կապակցությամբ, որ չնայած

⁵⁰⁵ <https://undocs.org/ru/A/RES/2787%28XXVI%29>.

⁵⁰⁶ <https://undocs.org/ru/A/RES/3103%28XXVIII%29>.

⁵⁰⁷ **Аль-Балауи, Бассам Фатхун**, Права народов и становление палестинской государственности-М., 1992, էջ 42:

համընդհանուր դատապարտմանը՝ շատ ժողովուրդներ շարունակում են մնալ գաղութացման, ռասիզմի և օտարերկրյա տիրապետության տակ, որոնք դաժանորեն ճնշում են ազգային-ազատագրական պայքարները և ծանր կորուստներ ու բազմաթիվ տառապանքներ պատճառում իրենց իշխանության տակ գտնվող ժողովուրդներին, այդ թվում կանանց և երեխաներին: Դատապարտում ենք այն իրողությունը, որ մինչ օրս էլ կոպիտ կերպով ոտնահարվում են մարդու հիմնարար ազատությունները և արժանապատվությունը, և գաղութային և ռասիստական օտարերկրյա ուժերը շարունակում են խախտել միջազգային մարդասիրական իրավունքի նորմերը»:

Անդրադառնալով ինքնորոշման հիմնախնդրին՝ 1975 թվականի Յեյիկի եզրափակիչ ակտն ամրագրեց հետևյալ դրույթը. «Ըստ իրավահավասարության և ժողովուրդների ինքնորոշման սկզբունքի՝ բոլոր ժողովուրդներն իրավունք ունեն ազատորեն, առանց արտաքին միջամտության որոշել իրենց քաղաքական կարգավիճակը, հետամուտ լինել իրենց տնտեսական, հասարակական և մշակութային զարգացմանը»⁵⁰⁸:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1977 թվականի դեկտեմբերի 6-ի Միջազգային ահաբեկչության կանխարգելման միջոցների վերաբերյալ 32/147 բանաձևում կրկին ամրագրվեց այս հեղինակավոր միջազգային կազմակերպության դիրքորոշումն առ այն, որ վերահաստատվում է գաղութային ու ռասիստական վարչակարգերի և այլ տեսակի օտարերկրյա իշխանության տակ գտնվող բոլոր ժողովուրդների ինքնորոշման ու անկախության անկապտելի իրավունքը և պաշտպանվում է նրանց պայքարի ու հատկապես ազգային-ազատագրական շարժումների օրինականությունը՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրության սկզբունքների և նպատակների, ինչպես նաև ՄԱԿ-ի այլ մարմինների նմանատիպ բանաձևերի համաձայն, ինչպես նաև դատապարտում է գաղութային, ռասիստական վարչակարգերի և օտարերկրյա իշխանությունների կողմից ահաբեկչական գործողությունների ու պատժիչ միջոցների հարատև կիրառումն ինքնորոշման, անկախության և մարդու այլ իրավունքներից ու հիմնարար ազատություններից զրկելու նպատակով:

ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի 1985 թվականի դեկտեմբերի 9-ի 108-րդ Լիազումար նիստի կողմից ընդունվել է միջազգային ահաբեկչության կանխարգելման միջոցների վերաբերյալ նաև այլ բանաձևեր, մասնավորապես 40/61 բանաձևում խոսվում է օտարերկրյա իշխանությունների ու վարչակարգերի տակ գտնվող ժողովուրդների ինքնորոշման ու անկախության անկապտելի իրավունքի մասին: Բանաձևում պաշտպանվում է ժողովուրդների պայքարի օրինականությունը, մասնավորապես՝ ազգային-ազատագրական շարժումների օրինականությունը՝ համաձայն Միավորված ազգերի կանոնադրության և Պետությունների միջև բարեկամական հարաբերությունների և համագործակցությանը վերաբերող միջազգային իրավունքի սկզբունքների հռչակագրի:

Ոչ պակաս կարևոր նշանակություն ունի նաև Տնտեսական ու սոցիալական համաժողովի՝ մարդու իրավունքները խախտող, ինքնորոշման իրավունքի կենսագործմանը խոչընդոտելու համար վարձկանների օգտագործման վերաբերյալ 1986/43 բանաձևը, որում արձանագրված է այդ հեղինակավոր միջազգային ինստիտուցիայի պնդումը այն մասին, որ՝ «ժողովուրդների պայքարը և ազատագրական շարժումները իրենց անկախության, տարածքային ամբողջականության, ազգային միության և գաղութատիրությունից, ռասայական խտրականությունից և արտաքին միջամտությունից և նվաճումից ազատվելու համար օրինական է»⁵⁰⁹:

⁵⁰⁸ **Olalia Edre U.**, The status in international law of national liberation movements and their use of armes force//Published by: International Association of People's Lawyers, էջ 13.

⁵⁰⁹ <http://ap.ohchr.org/documents/E/ECOSOC/resolutions/E-RES-1986-43.doc>.

Մեր կողմից վերոնշյալ միջազգային իրավական փաստաթղթերի բովանդակության ներկայացումը, նպատակ ունի կրկին հաստատել այն հանրահայտ ճշմարտությունն, որ Լեռնային Ղարաբաղը Խորհրդային Ադրբեջանի կազմից դուրս է եկել ինչպես Նախկին Խորհրդային միության սահմանադրության և օրենքների, այնպես էլ միջազգային հանրային իրավունքի բոլոր նորմերի ու սկզբունքների համապատասխան, հետևաբար Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզի բնակչության ազգային-ազատագրական պայքարի իրավական հիմքերի իրավաչափությունը որևէ կերպ կասկածի ենթակա չէ:

Ինչպես արդեն նշել ենք, ժամանակակից միջազգային իրավունքը, ճանաչելով բոլոր ժողովուրդների ինքնորոշման իրավունքը, միաժամանակ ամրագրում է, որ ցանկացած հակազդում գաղութատիրության ներքո կամ կախյալ վիճակում գտնվող ժողովրդի ազգային ինքնիշխանությունը հատկապես բռնի եղանակով միջազգային իրավունքի կոպիտ խախտում է, այդ թվում ՄԱԿ-ի կանոնադրության, այն պետության ու կառավարության կողմից, որոնք իրականացնում են այդ հակազդեցությունն ու անօրինականությունը:

Միջազգային իրավական այս կանխադրույթի նորմատիվ հիմքը *inter alia* Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրն է, որում միանշանակ և հստակորեն դատապարտում է բռնությունը և ղեկավարող իշխանությունների կամայականությունը, ինչը ստիպում է ժողովրդին դիմելու ապստամբության անօրինականության, բռնապետության ու գաղութատիրության դեմ: Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրն արձանագրում է, որ բռնատիրությունը և ճնշումը մարդուն ստիպում են դիմելու «ապստամբության, որպես վերջնական միջոցի»⁵¹⁰:

Միջազգային հանրային իրավունքն իր եությամբ պայմանագրային իրավունք է, հետևաբար ինքնորոշման իրավունքի իրագործման հիմքում ընկած է միջազգային իրավական փաստաթղթերի կողմ հանդիսացող պետությունների կողմից դրանք հարգելու պարտավորությունը: Եվ այն ժողովուրդը, որին փորձում են ռազմական ուժի կիրառմամբ զրկել ինքնորոշման իրավունքից, իրավասու է ոչ միայն ինքնուրույն, այլ նաև այլ պետությունների ռազմաքաղաքական օժանդակությամբ ավարտին հասցնել իր պայքարը:

Ասվածի համատեքստում կարելի է եզրակացնել, որ Հայաստանի Հանրապետության կողմից Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությանն այսօր ցույց տրվող կյուրական, ռազմական ու քաղաքական աջակցությունը պայմանավորված է ոչ միայն ազգային էմոցիոնալ բնույթի համերաշխությամբ, այլ նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից իր միջազգային պայմանագրային պարտավորությունները բարեխիղճ կատարելու պատրաստակամությամբ:

---

⁵¹⁰ Аль-Балауи, Бассам Фатхуи, Права народов и становление палестинской государственности-М., 1992, էջ 18:

INTERNATIONAL PUBLIC LAW AND QUESTION OF LEGITIMACY OF THE NATIONAL-LIBERATION STRUGGLE OF THE PEOPLE OF NAGORNO-KARABAKH REPUBLIC

MARIAM GRIGORYAN

*Phd Student in Artsakh State University, Member of UYSSA,
Stepanakert, The Republic of Artsakh (NKR)*

It is no secret that there is quite a small number of scientific works on the study of the national liberation struggle of peoples in international public law. The purpose of this article is to consider the relevance of the national liberation struggle of the population of Nagorno-Karabakh to international public law. For this purpose, relevant international legal instruments and theoretical literature have been studied. In particular, the article deeply and comprehensively analyzes international legal documents and resolutions of the UN General Assembly, as well as historical realities and works of authoritative scientists.

In the course of the study, both scientific (analysis, the principle of historicity) and special (comparative-legal) methods were applied.

As a result of the study, we came to the conclusion that Nagorno-Karabakh seceded from the Soviet Azerbaijan in accordance with all the norms of international law, so the national liberation struggle of the population of Nagorno-Karabakh is fully consistent with public international law.

Key words: *national-liberation struggle, Nagorno-Karabakh, population, self-determination, international public law.*

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО И ВОПРОС ПРАВОМЕРНОСТИ НАЦИОНАЛЬНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ БОРЬБЫ НАСЕЛЕНИЯ НАГОРНОГО-КАРАБАХСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

МАРИАМ ГРИГОРЯН

*Аспирант Арцахского государственного университета, Член ОМУСА,
г. Степанакерт, Республика Арцах (НКР)*

Не секрет, что в международном публичном праве достаточно малое число составляют научные труды по изучению вопроса национально-освободительной борьбы народов. Цель данной статьи рассмотреть вопрос соответствия национально-освободительной борьбы населения Нагорного Карабаха с международным публичным правом. С этой целью были изучены соответствующие международно-правовые акты и теоретическая литература. В частности, в статье глубоко и всесторонне проанализированы международные правовые документы и резолюции Генеральной Ассамблеи ООН, а также исторические реалии и труды авторитетных ученых.

В ходе исследования были применены как научные (анализ, принцип историчности), так и специальные (сравнительно-правовые) методы.

В результате исследования мы пришли к выводу, что Нагорный Карабах вышел из состава Советского Азербайджана в соответствии со всеми нормами международного права, поэтому национально-освободительная борьба населения Нагорного Карабаха полностью соответствует международному публичному праву.

Ключевые слова: *национально-освободительная борьба, Нагорный Карабах, население, самоопределение, международное публичное право.*

Աննա Փախյան, Անուշ Անանյան. Տնտեսական զարգացման մարտահրավերները համաշխարհային հանրության կողմից չճանաչված երկրներում. պատմատնտեսագիտական զուգորդումներ.....285
Anna Pakhlyan, Anush Ananyan. Economic Development Challenges in the Countries Unrecognized by the World Community: Historical-Economic Comparisons
Анна Пахлян, Ануш Ананян. Вызовы экономического развития в странах, не признанных мировым сообществом: историко-экономические ассоциации

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, JURISPRUDENCE, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Լուսինե Բարխուդարյան. Իրավական ակտիվությունն ու նրա դերակատարությունն Արցախի Հանրապետության՝ որպես իրավական պետության կայացման գործում.....294

Lusine Barkhudaryan. Legal Activity and its Role in the Formation of the Republic of Artsakh as a Legal State

Лусине Бархударян. Правовая активность и ее роль в становлении республики арцах как правового государства

Մարիամ Գրիգորյան. Միջազգային հանրային իրավունքը և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության բնակչության ազգային-ազատագրական պայքարի իրավաչափության հարցը.....306

Mariam Grigoryan. International Public Law and Question of Legitimacy of the National-Liberation Struggle of the People of Nagorno-Karabakh Republic

Мариам Григорян. Международное публичное право и вопрос правомерности национально-освободительной борьбы населения Нагорного- Карабахской Республики

Արտաշես Խալաթյան. Արցախյան հակամարտության կարգավորման նոր հայեցակարգի սաղմերը հետհեղափոխական Հայաստանում.....316

Artashes Khalatyan. Sprouts of New Concept of Resolution of the Artsakh Conflict in Postrevolutionary Armenia

Арташес Халатян. Зачатки новой концепции урегулирования арцахского конфликта в постреволюционной Армении

Աղվան Հովսեփյան. Հայրենասիրությունը և հայոց պետականությունը հայ իրավունքի նորմերում.....333

Агван Овсепян. Патриотизм и армянская государственность в нормах армянского права
Aghvan Hovsepyan. Patriotism and Armenian Statehood in the Norms of Armenian Law

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆ, PEDAGOGY, ПЕДАГОГИКА

Աննա Պետրոսյան. Տնային աշխատանքը որպես կրտսեր դպրոցականի ինքնուրույն ուսումնական գործունեության արդյունավետ հնար.....345

Anna Petrosyan. Homework as a Method for Developing Learners' Activities

Анна Петросян. Развитие собственной активности учащихся во время выполнения домашних заданий